

FEUDALS D'ALTAFULLA I TAMARIT A LA CONQUESTA DE TORTOSA (SEGLE XII)

La investigació que de temps ençà portem a terme sobre el Cartulari de la Catedral de Tortosa¹, amb la finalitat d'aportar dades sobre la conquesta i la posterior organització del territori, ens ha presentat tres personatges que criden l'atenció en virtut de llur procedència: Alegret d'Altafulla, Oller de Tamarit i Druet de Tamarit. Altrament, el fons documental, procedent de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, referent a la Comanda del Temple de Tortosa, transcrit i editat per L. Pagarolas², afegeix els noms de Deudonat de Tamarit i Pere de Tamarit als ja citats.

Un cop ocupada Tortosa als musulmans, després de la capitulació del castell de la Suda el 30 de desembre de 1148, es procedí al repartiment de la ciutat i el territori d'acord amb els pactes militars previs a l'operació. Així, un terç passava a poder de Guillem Ramon de Montcada, *dapifer*; àdhuc una tercera part més l'illa de l'Ebre era lliurada al Comú de Gènova, per la seva aportació amb homes i armament, i el terç restant corresponia al comte de Barcelona Ramon Berenguer IV. D'aquesta darrera porció, el seu titular havia promès lliurar-ne una cinquena part als frares-cavallers de l'Orde del Temple per la seva participació en l'empresa bèl·lica. Tanmateix, el comte va fer importants donacions de la seva part a institucions religioses, com la Catedral de Tortosa, i a nombrosos senyors i cavallers que van col·laborar econòmicament o militarment en el setge i posterior presa de Tartaüsha (Tortosa)³. Els senyors tamaritencs i altafullencs que tenim

1. Servat a l'Arxiu de la Catedral de Tortosa (des d'ara ACT). Consta de set volums amb documents dels segles XII i XIII, especialment. La documentació utilitzada fins aquest moment és del XII.

2. *La Comanda del Temple de Tortosa: primer període (1148-1213)*, Tortosa, 1984, Apèndix I, «Col·lecció documental».

3. Al respecte, hom pot recórrer a L. PAGAROLAS, *op. cit.*, pàgs. 47-71, i també A. VIRGILI, *Conquesta, colonització i feudalització de Tortosa segons el «Cartulari de la Catedral» (segle XII)*, comunicació al Col·loqui «Formació i expansió del feudalisme català», Girona, gener del 1985, en curs de publicació.

243 - CAMP DE TARRAGONA - TAMARIT - POBLE ABANDONAT - MURALLES Y PORTAL D'ENTRADA

CLIX DE JULI PINTAO

documentats com a possessors de propietats rústegues en el terme de Tortosa, els hem d'emmarcar en el context d'aquesta política de donació de lots per part del comte de Barcelona, que esquarterava de tal manera la seva porció i contribuïa a accelerar el procés de feudalització de les terres ebrengues.

Els esments dels personatges en la documentació són de caràcter divers:

1) Consten, a voltes, com a subjectes de l'operació (rebedors o lliuradors d'una o diverses propietats).

2) En altres ocasions apareixen en els límits de les terres objecte de transacció, com a propietaris del domini directe.

3) Finalment, els trobem signant documents, com a testimonis. Com veurem, alguns d'aquests documents són de gran importància, i llurs signants acostumen a ésser membres de reconegut prestigi econòmic i social. És per això que ens ha semblat convenient d'afegir aquest tipus de referències en el nostre treball.

Cal assenyalar que no sempre trobem el topònim de procedència darrera del nom propi, però tanmateix, no pot haver-hi confusió puix que són noms que no es repeteixen.

ALEGRET D'ALTAFULLA

El dia 5 d'agost del 1151 fou consagrat Gaufred d'Avinyó com a primer bisbe tortosí després de la conquesta. Acabava, així, la interinitat de Bernat Tort, arquebisbe de Tarragona, al front del bisbat de Tortosa. Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, aprofità l'avinentesa per a lliurar a la seu gran quantitat de béns. El document de donació el signen el comte, els bisbes de totes les diòcesis catalanes i altres magnats i cavallers, com Guillem Ramon de Montcada, Guillem de Cervera, Pere de Sentmenat, Guillem de Castellvell, etc. Entre ells apareix el nom d'*Alegret*⁴.

En un instrument de 1158, *Alecreto* i *Oller* (de Tamarit), consten com a propietaris de la meitat d'un *algedini* (probablement es tracta d'un hort) que és a Benifaleg (Benifallet)⁵.

El 14 de juny del 1167, *Alegret de Altafoia* i la seva muller *Berenguera* confirmen la divisió de l'illa (*algezira*) que és davant de Benifallet, feta per Guerau, prior de la seu de Tortosa, Pere Guillem

4. ACT. Cartulari, vol. II, fols. 8-11.

5. ACT. Cartulari, vol. VI, fol. 52.

Aragonès i altres prohoms, de tal manera que els bisbes i els canonges fossin els propietaris de la part superior, i el matrimoni, de la inferior. La proximitat de l'aigua ens fa pensar en una explotació intensiva de la terra en qüestió. Àdhuc, Alegret i Berenguera signen el document ⁶. Al cap de sis anys, però (18 de setembre de 1173), fan donació d'aquesta propietat, juntament amb el seu fill, de nom també Alegret, a Déu, a l'església de Santa Maria, al bisbe Ponç i als canonges, contribuint així al procés de concentració de la terra a les mans de les grans senyories. Els rebedors, a canvi, acollien els donants en llurs oracions i beneficis espirituals. Cal tenir present que el document especifica que els donadors van rebre la terra de mans del comte (*pro dono comitis*), a ben segur, com a recompensa pels serveis militars d'Alegret. Tanmateix, consten les signatures dels tres donadors ⁷.

El 27 de novembre del 1179, els prohoms de Tortosa solucionen per la via judicial els enfrontaments i plets entre Alegret d'Altafulla i l'Orde del Temple per la possessió d'un honor al Prat de Quint. Segons aquesta conveniència, Alegret lliura a l'Orde l'honor esmentat, sense cap reteniment i en alou propi, i rep a canvi dos camps en el mateix lloc, també en alou lliure i franc ⁸. Les controvèrsies sorgides amb els templers vénen a confirmar la posició de prestigi social i econòmic que Alegret devia tenir entre la nova societat tortosina que s'anava forjant.

OLLER DE TAMARIT

Ollerii és un dels signants del document de donació de Ramon Berenguer IV a la Catedral el dia de la consagració de Gaufred d'Avinyó, juntament amb el floret de la noblesa catalana ⁹.

En un instrument del 14 de febrer de 1157 consta *Oler de Tamarit* com a propietari d'una terra, segons ens indica el límit nord d'un alou del lloc de Mianes ¹⁰. L'any següent, el cavaller Pere Guillem i la seva muller Pereta donen a Gaufred, bisbe, unes propietats que són a Benifallet ¹¹. Uns horts limiten al nord amb l'hort d'Oller de Tamarit. Tanmateix, Oller apareix com a co-propietari juntament amb Alegret d'Altafulla, com hem vist. El fet de compartir la possessió d'una terra

6. ACT. Cartulari, vol. VI, fol. 52 vº.

7. ACT. Cartulari, vol. VI, fols. 52vº-53rº.

8. L. PAGAROLAS, *op. cit.*, apèndix I, doc. 68.

9. Referència documental a la nostra nota núm. 4.

10. ACT. Cartulari, vol. VI, fol. 70rº.

11. Referència documental a la nostra nota núm. 5.

ens fa pensar que podia haver-hi molt bones relacions entre els membres de la comunitat altafullenca-tamaritenca.

El document del 1179, ja comentat, que tracta de l'avinença entre Alegret d'Altafulla i l'Orde del Temple¹², esmenta una feixa de terra que havia estat d'Oller de Tamarit, ara propietat dels frarers-cavallers.

El setembre del 1184, Home de Déu, fill d'Oller, i la seva muller Arsen, venen als Templers un honor a Benifallet, per 110 morabatins d'or bo i pesat¹³. L'any 1200, Elisenda i el seu marit intercanvien diverses propietats, algunes de les quals foren reconegudes (*per voce*), per Oller de Tamarit¹⁴. Finalment, en un reconeixement mutu de propietats entre els Hospitalers i els Templers, l'any 1202, s'esmenta un instrument de compra (*cartam empconis et concessionis*), signat amb Oller i el seu fill¹⁵. Probablement, es tracta d'una de les operacions citades.

DRUET DE TAMARIT

Druet se'ns apareix com a propietari d'un camp a Sazalfori, en esmentar-lo com a límit meridional d'uns terrenys objecte de transacció entre Folcet i la Catedral, el febrer del 1158¹⁶. La resta de documents que l'anomenen ho fan en virtut de sengles signatures com a testimoni. La més important, sens dubte, es formalitzà el maig del 1156 quan Druet, juntament amb Guillem Ramon de Montcada, Guillem de Castellvell, Guillem de Copons, Pere de Sentmenat, etc., corrobora la divisió del Camp de Sant Joan entre la Mitra Tortosina i l'Orde de l'Hospital¹⁷. Les altres signatures són per a testimoniar operacions de compra-venda, donacions, etc.¹⁸.

DEUDONAT DE TAMARIT

A Deudonat, l'hem documentat com a propietari en dues ocasions, en ésser esmentades les seves possessions com a límits. El 1157, una terra afronta a septentrió amb *Deusde de Tamarit*¹⁹. L'any 1163, fra

12. Referència documental a la nostra nota núm. 8.

13. L. PAGAROLAS, *op. cit.*, apèndix I, doc. 86.

14. Idem, doc. 118.

15. Idem, doc. 121.

16. ACT. Cartulari, vol. II, fols. 120v^o-121r^o.

17. ACT. Cartulari, vol. VI, fol. 43.

18. ACT. Cartulari, vol. VI, fol. 52 i L. PAGAROLAS, *op. cit.*, apèndix I, docs. 1, 3, 5, i 19.

19. L. PAGAROLAS, *op. cit.*, apèndix I, doc. 9.

Eimeric, mestre de la Comanda del Temple de Tortosa, dóna una terra per a plantar-hi vinya (*ad complantandum*) a Domènec de Caravo i altres conreadors, a cens, al lloc de Labar, terra que limita al nord amb *Deusde*²⁰. Tanmateix, el trobem com a testimoni d'una operació de compra-venda l'any 1161²¹.

PERE DE TAMARIT

Només disposem d'un instrument que l'esmenti, i encara com a testimoni d'una donació feta pels Templers a Bernarda²².

CLOENDA

Les ressenyes documentals presentades permeten, pensem, d'arribar a unes conclusions:

1) La comunitat tamaritenc-altafullenca, present a Tortosa arran de la conquesta, era prou significativa numèricament. Tanmateix, el seu rol econòmic-social havia d'ésser elevat, com palesen els seus béns territorials i la seva presència com a testimonis en documents importants.

2) Una emigració d'aquestes característiques demostra que tant Altafulla com Tamarit eren dues comunitats locals ben consolidades abans de la meitat del segle XII, especialment Tamarit, si ens atenem als efectius que aporta.

3) La posició econòmic-social dels ressenyats, dins la societat tortosina del segle XII, procedeix de la seva participació en l'empresa bèl·lica sobre la ciutat ebrenc, en rebre, a canvi, diferents lots de terra per part de Ramon Berenguer IV. Ells, com tants d'altres aventurers, formaren part d'un conglomerat agressiu amb la finalitat d'enriquir-se a través de la pràctica colonial del feudalisme en expansió que seguia a la guerra contra els andalusins. Alegret, Oller, Deudonat, etc., esdevenen petits nobles per raó de conquesta, aprofitant que la violència feudal estava sacralitzada des de les jerarquies eclesiàstiques, i conseqüentment, legalitzada, quan es dirigia sobre al-Andalus. Nogensmenys, però, molts d'aquests personatges, sigui per almoines fetes a l'església, sigui per endeutaments, van perdre llurs possessions en favor dels grans senyorius feudals. En aquestes circumstàncies, el

20. Idem, doc. 19.

21. Idem, doc. 16.

22. Idem, doc.94.

somni d'ascens social, garantit per la propietat de la terra, havia estat poc més que una situació transitòria difícilment repetible. Fóra interessant seguir les petges dels personatges estudiats per veure la seva evolució en anys posteriors.

4) Estem segurs que les referències documentals que hem aportat no exhaureixen el tema puix que resten encara importants fons per a investigar, tant del mateix segle XII com del XIII. L'estudi, doncs, resta obert i converteix el present article en una petita aportació amb resultats provisionals.

ANTONI VIRGILI